

Diplomatarium Danicum Digitale 789-1450

Diplomatarium Danicum har siden 1938 forsynet forskning og offentlighed med kilder i form af diplomer til Danmarks middelalder. Med diplomer menes alle former for retsstiftende dokumenter, dvs. ejendomsoverdragelser, domme, udnævnelser, krigserklæringer, afladsbreve etc. I modsætning til alle andre kildegrupper for middelalderen er diplomer karakteriseret ved, at der er mange af dem. Mængden er eksponentielt stigende igennem hele perioden. Diplomer er en fælles genre for europæisk middelalder og afgørende til at forstå de europæiske nationers politiske, økonomiske, sociale og religiøse historie. Hertil kommer, at diplomer dokumenterer middelalderens latinitet og folkesproglige udvikling.

Pr. juni 2021 er vi nået til året 1439, som er vigtigt i politisk henseende, da kong Erik af Pommern i det år blev afsat, og det politiske klima i Danmark (og Sverige og Norge) derved ændredes radikalt. Produktionen af diplomer fortsatte imidlertid. Vi ønsker at føre publikationen videre til 1450, dvs. hovedsagelig dækkende kong Christoffer af Bayerns periode, og vi ønsker hertil at gøre den trykte del af Diplomatariet, dvs. 70 bind sluttende med året 1400, digitalt tilgængeligt i et enhedsdesign, hvori også registre indgår.

Det er afgørende for forskning i danmarks middelalder, at der findes en samlet udgave af diplomer fra og vedrørende Danmark. Med en fortsættelse og fuld digitalisering af Diplomatarium Danicum vil forskningen få mulighed for at bringe ny viden til veje ikke bare om 1400-tallet, men også for hele perioden 789-1450. Grunden til at sætte slutåret til 1450 er, at fra 1451 dækker publikationen *Repertorium regni danici mediævalis* (2. række) ganske godt diplomerne frem til og med 1513. Dermed vil en publikation omfattende årene 1440 til 1450 lukke et hul, således at samtlige diplomer til Danmarks middelalder vil være publiceret. Med den digitale udgave af Diplomatariet fra 789 til 1450 vil forskning og offentlighed få betydelig nemmere adgang til Diplomatiets ressourcer end hidtil. Vi kan i den forbindelse drage nytte af det af Velux Fonden støttede projekt *Skrift og Tekst i Tid og Rum*, der har foretaget en OCR-scanning af den trykte del af Diplomatariet.

Projektet vil omfatte 1) teksteditering, 2) registre, 3) oversættelse, 4) programmering og webdesign og 5) forskning.

- 1) Teksteditering: Diplomerne forsynes med indledning (regist), arkivalske og bibliografiske oplysninger, og det transskriberes derpå i XML-format og navnestof opmærkes. For stednavne tillige med GIS-koordinater, således at man med klik kan tilgå

kort. Perioden 1440-1450 dækker ca. 3000 tekster, der skal transskriberes fra bunden. Der vil fra årene 1401-1439 være ca. 8000 tekster digitalt tilgængelige. Når den trykte del, dvs. ca. 18000 numre, er blevet scannet ind, opmærkes også disse.

- 2) Registre: Det i de digitale diplomer opmærkede navnestof høstes, og registre indrettes, således at man kan klikke sig fra registerpost til diplom og omvendt. Navne identificeres. For stednavnes vedkommende med sogn og herred eller købstad eller landskab eller nation. Under købstæderne skal der være mulighed for at nævne gejstlige institutioner, embeder (borgmestre og rådmænd) og bysogn.
- 3) Oversættelse: Oversættelsen følger umiddelbart teksten. Ud over de 3000 nye oversættelser vil der skulle udarbejdes ca. 2000 til de tekster fra tiden 1413-1439, som vi ikke har haft mulighed for at oversætte.
- 4) Programmering og webdesign: Alt skal formes efter designet på www.diplomatarium.dk. Særligt udfordrende bliver det at sætte registerfunktionen op.
- 5) Forskning. Forskningen vil følge to spor: A) Historisk forskning, der udspringer af de emner, der hidtil er blevet behandlet inden for Diplomatarium Danicum. B)+C) Filologisk forskning ligeledes med afsæt i den forskning, der hidtil er blevet udøvet inden for Diplomatiets rammer. Den fælles overskrift er Magtens sprog i Danmark:
 - A) *Historisk forskning: Tre artikler på tysk eller engelsk*
 - *Christoffer af Bayerns kroning i 1443*: Kroningen af Christoffer af Bayern 1. januar 1443 i Ribe er danmarkshistoriens mærkeligste kroning. For det første blev han kronet til ærkekonge, hvilken titel hverken før eller siden anvendtes. Heller ikke Ribe er før eller siden blevet brugt som kroningsby. Forklaringen ligger efter alt at dømme i, at Ribe principielt ganske vist tilhørte kongeriget Danmark, men i øvrigt var under kraftig holstensk indflydelse. Dette passer med, at holsteneren hertug Adolf i perioden 1435 til sin død 1459 øvede særdeles stor indflydelse på kongerigets forhold. Den vinkel er besynderligt nok hverken blevet anvendt i dansk eller tysk forskning.
 - *Dronning Philippa og den såkaldte Kalmarunion*: Erik af Pommerns engelske dronning Philippa (1394-1430) er en temmelig overset skikkelse i danmarkshistorien. Dette er besynderligt, da hun tog del i rigernes styrelse på en måde, det ikke var senere dronninger beskåret. Den dynastiske betydning af at være allieret med den engelske konge kommer konkret til udtryk ved det helt overdådige bryllup mellem Erik og Philippa i Lund 1406. Til trods for at brylluppet er veldokumenteret med nærmest uendelige udstyrslister er det ikke blevet sat ind i den ideologiske og programmatisk sammenhæng, hvor det oplagt hører hjemme. Alt

andet lige må Philippa siges at have været den magtfuldeste dronning i danmarkshistorien efter Margrete 1. Ved hendes død i 1430 blev to psalterlæsninger indstiftet i Kalmar og Vadstena med righoldigt udstyr til præsterne. I teksterne hertil hedder det, at præsternes kapper skal have ”rigets banner” med rødt kors i et gult felt på ryggen. Dette er fejlagtigt blevet opfattet som en fane for den såkaldte kalmarunion, idet ”rigets” er blevet læst forkert som ”rigernes”, hvilket er en væsentlig pointe i opgøret med myten om kalmarunionen og nordisk enhed.

- *Private diplomer*: I årene 1440-1450 stiger antallet af bevarede diplomer stærkt, både når det gælder originaler og afskrifter. Kongemagten og kirken var stadig de vigtigste institutioner, når det gjaldt udstedelse af diplomer, men i stigende grad anvendtes dokumenter også på lokalt niveau, af kredse uden for den allerøverste elite. Ud over de kendte diplomtyper dukker nye typer op, som illustrerer processen ved retshandlinger for domstolene (byting, herredsting, sysselting og landsting), men også transaktioner, som foregik uden domstolenes medvirken, lader sig i stigende grad belyse. De anvendte diplomtyper er dog kun med få undtagelser analyseret, for fokus har i dansk diplomatik fortrinsvis været på den ældste tid, mens det 15. århundrede er underbelyst. Dette fokus på den tidlige periode har tillige betydet, at den kongelige og kirkelige praksis er bedre kendt end den private. Den øgede private anvendelse af dokumenter skyldtes ikke lovkrav, men et stigende, lokalt behov. En undersøgelse af udviklingen i den private anvendelse af diplomer vil derfor ikke kun bidrage til dansk diplomatik, men også anskue den samfundsmæssige dynamik nedefra og op i stedet for det i forskningen almindelige oppefra og ned-perspektiv.
- B) *Magtens sprog 1: Monografi om Middelnedertysk i Erik af Pommerns regeringsperiode*: Danmark oplever under Erik af Pommern, dvs. i første halvdel af 1400-tallet, en enorm centralisering og konsolidering af magten. Et centralt redskab i denne proces er det middelnedertyske skriftsprog, som kong Erik benytter sig af. Fra begyndelsen af Erik af Pommerns regeringsperiode stiger antallet af breve udstedt på middelnedertysk i Danmark eksplosionsagtigt. De indgår i korrespondancer med alt fra kongens egne embedsfolk, repræsentanter for den danske adel og gejstlighed, til de holstenske magthavere i Sønderjylland, hansestæderne i Nord- og Østersøområdet, højmasteren for Den Tyske Orden og fyrster i Det Tysk-Romerske Rige. Middelnedertysk er således magtens sprog. Forskningen har ikke tidligere interesseret sig for det middelnedertyske skriftsprog i Erik af Pommerns regeringsperiode. Monografien vil således udfylde et hul inden for dansk sproghistorieforskning. Monografien vil afslutningsvis indeholde et udblik til Kristoffer af Bayerns

regeringsperiode og begyndelsen af Christian 1.s regeringsperiode i 1440'erne for at afgøre, om der ved kong Eriks afsættelse i 1439 sker en med forandring med hensyn til magtens sprog i Danmark..

- C) *Magtens sprog 2: Monografi om det danske sprog i første halvdel af 1400-tallet*: Det danske diplomstof fra 1400-tallet er et enormt og næsten ubeskrevet materiale (Olrik Frederiksen 2020, s. 27) og således et enestående forskningsobjekt. Brevene er for det meste daterede og lokaliserede og udgør derfor sprogsprøver fra et bestemt øjeblik og sted. Udover tid og sted inkluderer brevene oplysninger om udsteder og modtager (kongemagten, forskellige retsinstanter, privatpersoner, køn og social status). Disse oplysninger, som er knyttet til hvert diplom, muliggør en meget præcis undersøgelse af det danske sprogs udvikling og variation i middelalderen. Desuden har meddelelsens art (f.eks. fredstraktater, privilegier, tingsvidner, gavebreve og testamenter) en rolle at spille, da sproget i forskellige brevtyper kan have udviklet sig på forskellige måder. Den første halvdel af 1400-tallet er en særlig spændende periode mht. det danske diplomsprog. Fra ca. 1425 ser man, at latin ikke længere er det herskende diplomsprog: det er blevet erstattet af dansk (og nedertysk i Syd- og Østslavland). Projektet *Diplomatarium Digitales* forskningsinfrastruktur giver mulighed for at uddybe udviklingen og variationen i det danske diplomsprog i første halvdel af 1400-tallet og undersøge den vernakulariseringsproces, som resulterede i det kancellisprog, som vi kender i dag.

Varighed: Projektet estimeres til 36 årsværk, som deles op på følgende vis:

- Tekstredigering: 8 årsværk
- Registre: 6 årsværk
- Oversættelse: 8 årsværk
- Programmering og webdesign i forbindelse med onlinelanceringen af hele diplomatariet (dvs. fra 789 til 1450): 6 årsværk
- Forskning: 8 årsværk (svarende til 2/7 af 28 årsværk).

Økonomisk estimat: I alt 36 årsværk. Udgifter til seniorredaktører på højeste sats på 718.669 kroner pr. årsværk vil beløbe sig umiddelbart til 25.872.084 kroner. Med lønreguleringssatsen på 2,3% årligt lander dette beløb alt andet lige på 26.902.512 kroner. Hertil kommer udgifter til rejser, studenterhjælp og it, som skønnes at være på 400.000 kroner. Dvs. estimat i alt **27.302.512** kroner.

Impact: I indledningen til Kai Hørby's bind i Gyldendals danmarkshistorie om perioden 1340 til 1523 fra 1980 (ed. Aksel E. Christensen m.fl., bd. 2:1) kan man læse følgende:

"[Det har] været en belastning, at det danske diplomstof indtil de seneste år kun har foreligget i Repertorium eller har måttet søges gennem Regesta i udgaver af vekslende alder og kvalitet – en mangel som Diplomatarium Danicum er i færd med at afhjælpe – (foreløbig for årene indtil 1366), men hvis virkninger vil være følelige i forskningen endnu i lang tid."

Citatet sætter meget præcist det forhold i relief, at forskningen i Danmarks middelalder i alle aspekter er afhængig af Diplomatarium Danicum. Det er sigende, at monografier og artikler om den danske middelalder ret nøje følger diplomatiets udgivelsestakt. At et projekt som ovenstående vil sætte sig varige spor i forskning og undervisning, nationalt såvel som internationalt, kan der ikke herske tvivl om. Ligeledes vil projektet være afgørende for at holde vores middelalderlige kulturarv levende. Dette forhold er særdeles væsentligt, eftersom de fag og kundskaber, der kan sikre en levende dialog med de middelalderlige diplomer, er under stærkt pres: Det for det danske sprog så vigtige middelnedertysk (groft sagt det sprog, der anvendtes i middelalderens Nordtyskland) er helt forsvundet ud af dansk universitetsundervisning og -forskning. Undervisning og forskning i det middelalderlige danske sprog finder ganske vist sted, men på et vågeblus: Det danske middelalderlige sprog er således for længst forsvundet ud af danskstudiets pensum. Ligeledes er latin ganske forsvundet ud af historiestudiet, hvorfor antallet af forskere med forstand på middelalderen naturligt er blevet indskrænket til et minimum. Derfor er det ikke for meget sagt, at projektet har et bevarende aspekt. Vi er imidlertid ikke interesserede i at bevare for at bevare; vi er derimod oprigtig bekymrede for, at en væsentlig del af vores kulturarv er ved at blive utilgængelig, hvorved en levende dialog med fortiden ikke længere er mulig. Dette vil være ensbetydende med et civilisationstab, og det vil alt andet lige betyde en indskrænkning i dannelse og i den offentlige samtale, hvis opfattelsen af begrebet middelalder ender med at blive baseret på fantasy, rollespil, Game of Thrones, Ringenes Herre osv. Den udvikling går Diplomatarium Danicum imod med tilgængeliggørelsen af diplomer i alle deres aspekter og al deres eksakthed.